

KARL L. ARMSTRONG

Dating Acts in Its Jewish and Greco-Roman Contexts

LNTS 637, T&T Clark, 2021, häftad, 229 sidor

SEK 426, ISBN: 9780567698582

Denna bok behandlar det klassiska problemet rörande Apostlagärningarnas datering och förfäktar en tidig datering kring år 64. Studien är ursprungligen en doktorsavhandling handledad av Stanley E. Porter vid McMaster-universitetet i Kanada. Syftet med studien är inte enbart att kritisera konsensusdateringen (ca 80–90) och den alltmer populära sendateringen (efter 100) av Apostlagärningarna, utan också att lägga fram argument för en tidig datering (före 70) på ett sådant sätt att detta åter kan betraktas som ett reellt alternativ i forskningsvärlden.

Bokens första kapitel ägnas åt att redogöra för de olika dateringsalternativen och deras argument. Medan den tidiga dateringen ges en tämligen grundlig forskningsöversikt, konstateras det med hänvisning till ett urval moderna kommentarverk att standarddateringen kring 70–90 utgör forskningskonsensus. Vad gäller sendateringen av Apostlagärningarna tas visserligen utgångspunkt i F. C. Baur och den nyare Tübingenskolan, men diskussionen rör huvudsakligen två utvalda mer sentida verk av Richard I. Pervo och Joseph B. Tyson. Även om författarens egen värdering av hypoteserna tydligt lyser igenom är det praktiskt att som läsare få en koncis sammanfattning av hypoteserna och deras huvudargument i bokens början.

Det andra kapitlet ägnas åt att argumentera för ett historiografiskt förhållningssätt till dateringsfrågan. Armstrong inleder med att kritisera Pervo och Tyson för metodologiska problem. Pervo kritiserar för sin intertextuella metod medan Tyson kritiserar för att vara alltför upptagen av Marcion och hans evangelium. Som kontrast till detta framhålls att den forskare som på senare år argumenterat för en tidig datering, Alexander Mittelstaedt, åtminstone arbetar historisk-kritiskt och därmed torde ha bättre förutsättningar att utreda denna fråga. I övrigt ägnas kapitlet åt att utlägga de principer som han menar bör utmärka en historiografisk studie och lägger särskild vikt vid att textkritik tidigare ofta förbisetts i detta hänseende.

Kapitel tre ägnas åt att diskutera Apostlagärningarnas källor. Efter en kortfattad redogörelse för olika källhypoteser för Apostlagärningarna ägnas huvuddelen av kapitlet åt att diskutera den så kallade vi-källans karaktär och betydelse. Även om slutsatsen av kapitlet uppenbarligen är att författaren Lukas är en Paulusmedarbetare som integrerar sina egna hågkomster i texten, är det något oklart vilka argument som egentligen anses underbygga denna hypotes.

Det fjärde kapitlet tillägnas de klassiska frågorna rörande möjliga litterära beroendeförhållanden mellan Apostlagärningarna och Paulusbrevet respektive Apostlagärningarna och Josefus. Båda dessa litterära beroendeförhållanden avvisas bestämt. Armstrong medger visserligen att en samling Paulusbrev kan ha varit i omlopp redan kring 68, men eftersom han vill datera Apostlagärningarna tidigare än så är detta inte tidigt nog. Vidare menar han att motsägelserna mellan Josefus och Apostlagärningarna är ett tydligt bevis för att Lukas inte kan ha använt sig av Josefus. Genomgående är det Richard Pervos diskussion av förhållandet mellan Lukas, Paulus och Josefus som diskuteras och kritiseras. Problemet med detta är att kritiken i mångt och mycket uppehåller sig vid Pervos maximalistiska metod, medan kärnfrågan om själva beroendeförhållandet inte belyses i tillräcklig detalj.

Femte kapitlet diskuterar det välkända problemet med Apostlagärningarnas slut. Armstrong går kort igenom allehanda teorier som föreslagits för att förklara varför Apostlagärningarna slutar med att Paulus sitter i fängelse i två år och huruvida Apostlagärningarnas författare kan tänkas känna till vad som händer Paulus herefter. Armstrong argumenterar för att den enklaste lösningen är den bästa, nämligen att Lukas inte kände till mer än detta, eftersom Apostlagärningarna skrevs färdigt medan Paulus satt i fängelse. Detta argument är visserligen legitimt i sig, men för att föra forskningsdiskussionen framåt vore önskvärt om han också utvecklade sin syn på bokens slut ytterligare.

Kapitel sex behandlar Apg 28:17–28 och synen på judar i Apostlagärningarna över lag. Armstrong avvisar äldre hypoteser om att Apostlagärningarna skulle förkasta judarna och Paulus judiska härkomst. Här

är inte svårt att hålla med om att äldre framställningar om det lukanska dubbelverkets förhållande till det judiska folket är ytterst problematiska. Samtidigt är det inte självklart att detta i sig är ett starkt argument för en tidig datering av Apostlagärningarna. Armstrong menar att den hoppfulla tonen kring det judiska folket i Apostlagärningarna omöjligt kan ha skrivits efter 64. Samtidigt pekar ju mycket på att "the parting of the ways" mellan judendom och kristendom var en process som fortgick långt efter detta.

Det sjunde kapitlet ägnas åt den västliga texten av Apostlagärningarna och framhäver det faktum att textens slut är sig tämligen likt i både den alexandrinska och den västliga texten, trots att den västliga texten i övrigt har en tendens att expandera den alexandrinska texten. Armstrong menar att detta i sig är ett argument för att båda dessa textvarianter är ungefär jämgamla – för vilken redaktör som i övrigt tar sig frihet att expandera texten skulle annars utelämna stadsbranden i Rom eller Jerusalems fall? Tesen i detta kapitel förutsätter således att tesen i det femte kapitlet accepteras, alltså att Apostlagärningarnas slut är en följd av sin tillkomsttid och inte en konstruktion utifrån andra – exempelvis litterära eller teologiska – skäl.

Kapitel åtta syftar till att diskutera Apostlagärningarnas plats i judisk och grekisk-romersk historia. Armstrong menar att ett verk med de historiografiska ambitioner han tillskriver det lukanska dubbelverket omöjligt kan tänkas utelämna viktiga händelser som dess författare känt till. Återigen är det stadsbranden i Rom år 64 och templets förstörelse år 70 som får tjäna exempel. Eftersom dessa inte nämns i Apostlagärningarna måste verket alltså vara författat innan dessa händelser, lyder resonemanget. Detta förutsätter dock att Apostlagärningarna har ambitionen att vara just en fullständig historiebeskrivning, något som Armstrong inte lyckas visa. Även om Armstrong skulle ha rätt i sin tes, skulle det ju vara möjligt att Apostlagärningarnas författare också tänkte skriva en tredje del (utöver Lukasevangeliet och Apostlagärningarna) som inte blivit bevarad. Även då skulle resonemanget falla.

Nionde kapitlet sammanfattar de föregående kapitlen och drar slutsatsen att Apostlagärningarna med tillförsikt kan dateras till strax innan 64, sannolikt kring 62–63. Armstrong menar att denna slutsats är rimligast ur ett historiografiskt perspektiv, eftersom det är oförklarligt att viktiga händelser såsom Pauli död, stadsbranden i Rom och templets förstörelse i Jerusalem utelämnas. Slutligen innehåller boken en bilaga med en förteckning och diskussion av de olika textarterna för Apg 18:11–31.

Syftet med denna studie är välkommet, nämligen att utvärdera och pröva argumenten för Apostlagärningarnas datering. Tyvärr är tillvägagångssättet mindre tillfredsställande, och då inte minst den närmast apologetiska underton som skiner igenom mycket av försvaret av en tidig datering av Apostlagärningarna. En av bokens utmaningar är att varje kapitel i sig hanterar frågeställningar som egentligen kräver längre monografier för att detaljstudera. Armstrong blir därför mycket beroende av sekundärlitteratur, men missar samtidigt många viktiga studier. I sin diskussion av Apostlagärningarnas förhållande till Josefus diskuterar han enbart Pervo, medan den minst lika inflytelserike Steve Mason lyser med sin frånvaro. Likaledes diskuteras frågan om Apostlagärningarnas förhållande till Paulusbreven enbart i relation till Pervo, medan viktiga forskare som Ryan Schellenberg och Heikki Leppä inte nämns. Eftersom Armstrong lägger stor vikt vid historiografi vore också någon interaktion med exempelvis Knut Backhaus önskvärd. Sammantaget väcker detta frågor om hur pass inläst Armstrong egentligen är på dessa diskussioner.

Ytterligare ett problem med Armstrongs studie är dess obevisbara presupposition att Apostlagärningarna skulle ha slutat annorlunda om författaren hade haft tillgång till mer information. Detta är ett av hans främsta argument, men han lyckas inte på något sätt visa att Apostlagärningarnas författare vinnlade sig om att berätta allt han visste om allt. Det faktum att Petrus, som är central i verkets begynnelse, successivt får ge vika för Paulus i dess senare del är i sig en indikation på att verkets syfte inte är att ge en fullständig redogörelse för den tidiga kyrkans his-

toria, utan snarare något annat – inte osannolikt att visa hur Jesu ord om evangeliets spridande till Judéen, Samarien och jordens yttersta gräns (Apg 1:8) går i uppfyllelse.

Vidare leder Armstrongs tes till ytterligare följdproblem som över huvud taget inte adresseras. Om vi – likt Armstrong och de flesta forskare – förutsätter att Lukas och Apostlagärningarna har samma författare, innebär en tidigdatering av Apostlagärningarna också en tidigdatering av Lukasevangeliet och får därmed stor bäring på det synoptiska problemet. Antingen måste då också Markusevangeliet dateras ännu tidigare, eller också måste tvåkällshypotesen som helhet omarbetas. Därtill läggs stor oproportionerligt stor vikt vid textkritikens betydelse dateringsfrågan med tanke på att även senare redaktörer kan ha sett texten som något mer än en fullständig förteckning av allt författaren visste om Pauli liv.

Sammantaget berör Armstrongs studie ett aktuellt område i forskningen från ett självständigt perspektiv och är som sådant viktigt för att vitalisera det isagogiska samtalet om det lukanska dubbelverket. Samtidigt är studien behäftad med ett antal betydande problem som undergräver slagkraften i argumentationen. Förhoppningsvis kan den dock agera språngbräda för andra forskare att ge sig i kast med fler aspekter av denna diskussion i framtiden.

John-Christian Eurell

ULRICH BERGES

Jesaja 55–66

HThKAT, Herder, 2022, inbunden, 680 sidor,
SEK 1148, ISBN: 9783451268533

Med denna kommentar fortsätter och även avslutar Ulrich Berges sitt imponerande arbete med de sista 27 kapitlen i Jesaja. Hans tidigare kommentarer till Jes 40–48 och Jes 49–54 finns även de i serien HThKAT. Det som omedelbart särskiljer Berges kommentar från andra om samma text är att den börjar i Jes 55, vilket är i linje med Berges egna förhållningssätt till Jesajas redaktionshistoria. Enligt Berges – och